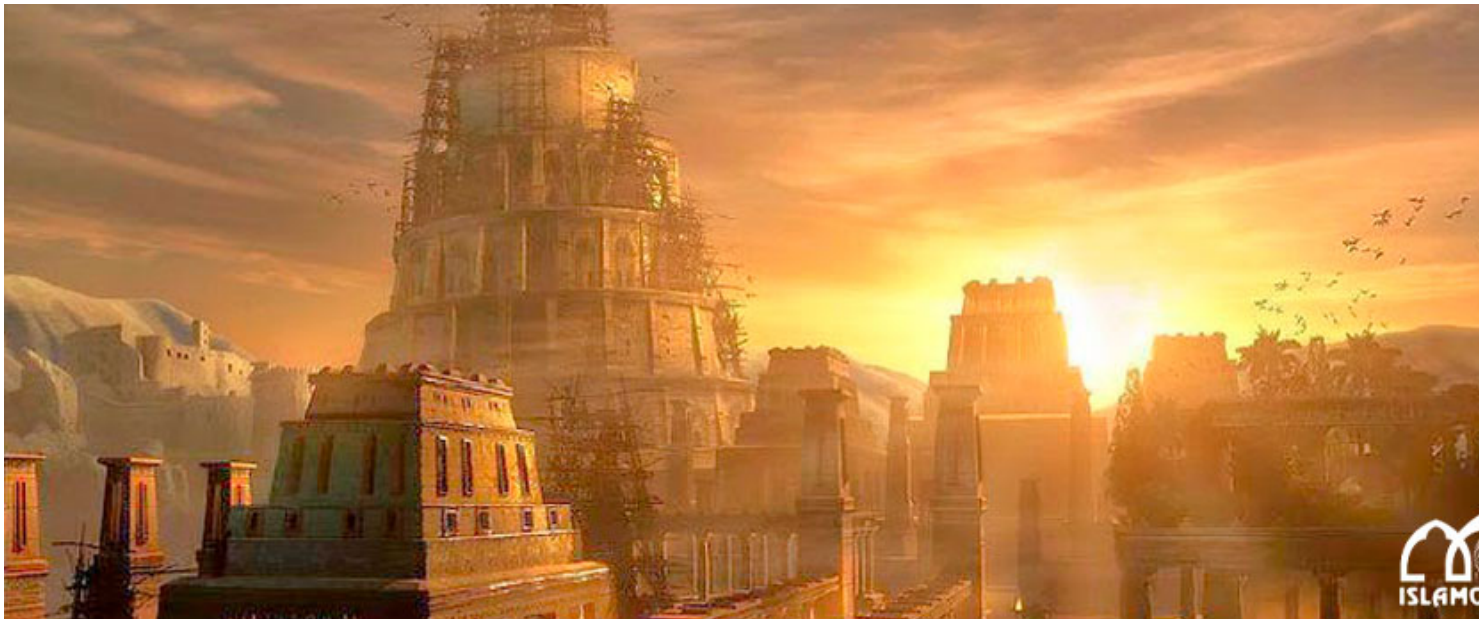

Бобил

Бобил (логографика: KÁ.DINGIR.RAKI, аккадча Bābili или Babilim "худо дарвозаси"; кадимги юнонча Βαβυλών) — Жанубий Месопотамиядаги кадимий шаҳар, Бобил подшолигининг пойтахти. Кадимги дунёнинг муҳим сиёсий, иқтисодий ва маданий маркази, инсоният тарихидаги энг йирик шаҳарлардан бири ва "биринчи мегаполиси"; насроний эсхатологияси ва замонавий маданиятнинг машҳур рамзи. Бобил харобалари - Бағдоддан 90 км жанубда жойлашган Ал-Хилла (Ироқ) шаҳри яқинидаги тепаликлар гуруҳи; Юнесконинг Жаҳон мероси объекти.

Бобил (логографика: KÁ.DINGIR.RAKI, аккадча Bābili или Babilim "худо дарвозаси"; кадимги юнонча Βαβυλών) — Жанубий Месопотамиядаги кадимий шаҳар, Бобил подшолигининг пойтахти. Кадимги дунёнинг муҳим сиёсий, иқтисодий ва маданий маркази, инсоният тарихидаги энг йирик шаҳарлардан бири ва "биринчи мегаполиси"; насроний эсхатологияси ва замонавий маданиятнинг машҳур рамзи. Бобил харобалари - Бағдоддан 90 км жанубда жойлашган Ал-Хилла (Ироқ) шаҳри яқинидаги тепаликлар

гурухи; Юнесконинг Жахон мероси объекти.

Ташкил етилган вақт номаълум; энг кадимги топилмалар илк сулола даврига оид; биринчи ишончли эслатма Аккад даврига тегишли. Жамоа худоси - Мардук (Амаруту). Кадимги Бобил — Аккадлар худудидаги муҳим бўлмаган кичик шаҳар-давлат; милоддан аввалги XXIV—XXI асрларда - Аккад қироллиги таркибидаги вилоят маркази ва Ур III сулоласининг маркази. Милоддан аввалги 2-1 минг йилликларда - Бобил қироллигининг пойтахти, антик даврнинг буюк қучларидан бири. Хаммурапи ҳукмронлиги даврида (милоддан аввалги XVIII аср) ўзининг энг юқори чўққисига чиқди; адабий анъанада иқтисодий ва маданий ҳаётнинг энг юқори кўтарилиши Навуходоносор II (милоддан аввалги VI аср) ҳукмронлиги билан боғлиқ.

Милоддан аввалги 539 йилда Кир II қўшинлари томонидан босиб олинган ва Ахамонийлар давлатининг пойтахтларидан бирига айланган; милоддан аввалги IV асрнинг иккинчи ярмида - Искандар Зулқарнайн давлатининг пойтахти, кейинчалик - Салавкийлар давлати Парфия, Рим таркибида; милоддан аввалги III асрдан бошлаб аста-секин таназзулга юз тутди, бу асосан Ктесифон каби ёш полисларга яқинлиги туфайли.

Библияда (Тавротда) муҳим ўрин эгаллайди, у ерда Бобил минораси, яҳудийларнинг Бобил асирлиги, лой оёқли Колосс ва бошқалар ҳақидаги ҳикоялар билан боғлиқ. Инжилда - Апокалипсис китобининг тасвири (Илоҳиётшунос Юханнонинг вахийси), бу ерда у дунёнинг охири арафасида дунёдаги энг катта шаҳар, Дажжолнинг пойтахти ва ёмонликлар маскани (Буюк Бобил) сифатида намоён бўлади.

Замонавий маданиятда Бобил глобализм, мультикультурализм ва секуляризм билан боғлиқ тасаввур қилинади.

Шаҳар номи

Кадимги юнонча Βαβυλὼν номи, худди кадимги яҳудийча בָּבֶל (Babel) ва арабча بَابِل (Bābil) каби — шаҳарнинг оригинал аккадча номига бориб такалади: Бабили(м) (аккад. bāb-ili(m) «худо дарвозаси»); шунингдек, аккадча bāb-ilāni «худолар дарвозаси» шакли ҳам учраган.

Юнонлар Бобил ҳақида Шаркий Ўрта ер денгизи аҳолисидан (масалан, Финикияликлардан) билиб олган бўлишлари мумкин эди: Гарбий семит тилларида а > о ўтиш, аккадча bāb-ilāni номини bāb-ilōni шаклига айлантириши мумкин эди; айнан шу вариант охириги унлини йўқ қилган бўлиб, юнонча бўлиниши учун асос бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Энг кадимги ёзма манбаларда Бобил шумер номи билан Кадингир (pa) (Ká-diĝir-raki - "худо дарвозаси") сифатида учрайди; аккад матнларида шаҳар номини билдириш учун кейинчалик худди шу логограмма (шумерограмма) сакланиб қолган (KÁ.DIĜIR.RAKI); бундан ташқари, аралаш ёзув (аккад. Ba-ab-DINGIRKI) мавжуд эди.

Тавротда "Бобил" номининг этимологияси кўрсатилган - Бобил минораси қурилиши пайтида тилларнинг аралашishi ҳақидаги ривоят билан боғлиқ ҳолда "аралаштириш" (яқин товушли ибронийча בבל bilbél "аралаштириш" феълидан).

Географик жойлашуви

Бобил жанубий Месопотамияда, Арахту (аккад. Araḫtu) каналида - Фуротнинг бир тармоғи бўлган тарихий Аккад худудида жойлашган эди. Милоддан аввалги биринчи минг йилликда Фуротнинг (аккад. Purattu) асосий оқими Арахтуга қўчди; Бобил турган

дарёнинг иккала номи - Фурот ва Арахту - синонимга айланди. Дарё Бобилни икки кисмга - Гарбий шахар ва Шаркий шахарга ажратди.

Жанубий Месопотамия иссиқ кургочил иклими бўлган текис чўл текислигидир. Бирок, сугориш оркали ўстирилган унумдор аллювиал тупрокларга эга; богдорчиликда хурмо муҳим ўрин тутди. Табиий ўсимликлар ҳар хил турдаги тамариск ва шўр ўтлар билан ифодаланади; Сув омборлари бўйида тол ва айникса, камиш ўсади. Табиий фаунаси майда кемирувчилар, калтакесаклар, жайронлар, онагерлар, шерлардан иборат. Сувли ерларда ёввойи чўчкалар, хусусан, турли хил сув қушлари яшайди. Фурот дарёси анъанавий равишда овладиган баликлари турларига бой бўлган: сазан, лакка ва бошқалар. Инсон фаолияти атроф-муҳитда сезиларли ўзгаришларга олиб келди, аммо одамлар учун ҳали ҳам кўп ҳавф мавжуд эди: кўплаб зарарли ҳашаротлар, айникса, безгакни ташувчи чивинлар, шунингдек бошқа ҳавфли ҳайвонлар - илонлар, чаёнлар.

Харобалар тавсифи

Бобил харобалари орасида энг кўзга кўринган ҳудудлар ўз номларига эга; уларнинг барчаси Фурот дарёсининг шаркий соҳилида жойлашган. Анъанавий тарзда қуйидаги қисмлар ажратиб кўрсатилади:

телль Бабиль (араб. بابل Бобил «Вавилон») — шахар четидаги ёдгорликнинг шимолий чеккасидаги тепалик. Навуходоносор II нинг ёзги (Шимолий) сарой-калъаси қолдиқлари яширинган.

телль Каср (араб. كسر Каср «сарой») — Шаркий шахарнинг шимоли-гарбидаги тепалик. Бобилнинг асосий қалъаси иншоотлари, жанубий ва марказий саройлар харобалари, эҳтимол осма боғлар қолдиқлари яширинган.

телль Меркес (араб. مركز Марказ «марказ») — Шаркий шахар марказидаги тепалик, Телл Касрнинг жануби-шарқида. Асосан турар-жойлар жойлашган.

Сахн (араб. سahn «Лаган», плато кўзда тутилади) — Шаркий шахарнинг марказий қисмида Этеменанка ("Бобил минораси") улкан зиггуратининг периболлини яширган текис майдон.

телль Амран-ибн-Али (Amran ibn Ali) — Шаркий шахарнинг марказий қисмида, Сахн вилоятига туташ тепалик. Эсагила марказий зиёратгоҳи қолдиқларини яширади.

Ишин-Асвад (Ishin Aswad, шунингдек Ишан-ал-Асвад) — шаркий шахарнинг жанубий қисмидаги қул тепалиги (ишан). Ишхара, Нинурта ибодатхоналари ва хусусий биноларнинг қолдиқларини яширади.

телль Хомера (Homera) — Шаркий шахарнинг шимоли-шаркий қисмидаги тепалик. Янги шахар кварталининг қисмларини яширади: эллинистик бинолар, юнон театри ва бошқалар.

Хозирда олиб борилган казишмалар ва қурилиш ишлари ёдгорлик қиёфасини тубдан ўзгартирди. Археологлар устки қатламнинг кўплаб бинолари қолдиқларини топдилар - уйлар ва ибодатхоналар, мудофаа иншоотлари ва бошқалар. Саддам Хусайн даврида Бобил биноларининг бир қисми реконструкция қилинган, вайроналар ёнида Ироқ ҳукмдорининг саройи қурилган.

Илк тарихи

Бобил ҳақидаги энг қадимги маълумотлар Илк сулола даврининг 3-босқичига тўғри келади, бу эса олий ҳудо Амаруту (=Мардук) маълум бир мустақил шахар жамоаси BA7.BA7 или BAR.KI.BAR. шунингдек, археологик топилмалар билан боғлиқ. Шахар

ташкил этилганининг аник вакти номаълум: пастки катламларни казиш ишларига ер ости сувлари сатхининг юкорилиги тўскинлик килмокда. Илк сулола даврида Бобил Аккадлар худудида, Арахту канали бўйида, Фурот дарёсининг бир тармоги бўлган кичик шаҳар-давлат эди.

Шаҳар хакида биринчи ишончли эслатма (шумерча Кадингирра номи остида) Аккад даврига тўгри келади; у кирол Шаркалишарри (милоддан аввалги ХХI аср) ёзувида жойлашган. Ўша пайтда Бобил Аккад давлатига бўйсунувчи шаҳарлардан бири бўлиб, подшоҳ у ерда диний қурилиш ишларини олиб борган. Учинчи Ур сулоласи даврида (милоддан аввалги ХХII—ХХI асрлар) Кадингирра губернатор-енси томонидан бошқариладиган ва йиллик солиқ – "бала" тўловчи вилоятлардан бири бўлган. Милоддан аввалги ХХI аср охирида учинчи Ур сулоласи подшолиги эламийлар ва аморийлар зарбалари остида кулади ва унинг қисмлари мустақил давлатларга айланди.

Аморийлар подшолиги. Қадимги Бобил даври (милоддан аввалги ХIХ—ХVI асрлар)

Милоддан аввалги 19-аср бошларида Бобилни аморийлар қабиласи Яхрурум егаллаб, уни пойтахтга айлантирган; Аморийлар (Бобил I) сулоласи бошчилигидаги Бобил подшолиги шундай вужудга келди. Шаҳар қулай стратегик мавқега эга эди: ундан нисбатан кичик ҳарбий қучлар билан бутун Қуйи Месопотамияни озиклантирадиган энг муҳим каналларнинг юқори оқимини назорат қилиш мумкин эди. Бундан фойдаланиб, биринчи ҳукмдор Сумуабум фаол ташқи сиёсат олиб борди ва шу билан бирга ўз пойтахтини мустақамлади; Нинишина, Нанна ва Адад шарафига шаҳар девори ва ибодатхоналар қурилган. Аморий подшоликлари ўртасидаги бир қатор урушлардан сўнг, Бобил Аккад минтақасида етакчи ўринни эгаллади.

Сумуабумнинг қорислари унинг сиёсатини давом эттирдилар: улар истехкомлар қурдилар, янги ибодатхоналар қурдилар ва қўшни шаҳарларни ўзига бўйсундирдилар. Бобилнинг асосий зиёратгоҳи бўлган Мардук ибодатхонаси бўлган Эсагила қайта қурилиб, безатилган. Суму-ла-эл ҳукмронлиги даврида Бобилнинг Аккад худудидаги асосий душманлари - Киш ва Қазаллу мағлубиятга учради; Сабиум ҳукмронлиги остида қироллик Аккаднинг асосий қисмини эгаллаган.

Қирол Ҳаммурапи даврида (милоддан аввалги 1793-1750) Бобил подшолиги Шумер минтақаси ва Шимолий Месопотамия шаҳарларини ўзига бўйсундириб, Яқин Шарқнинг янги давлатига айланди. Шу вақтдан бошлаб Жанубий Месопотамия аҳолиси, шумерлар ва аккадлар авлодлари бобилликлар, тегишли ҳудуд эса Бобилия деб атала бошланди. Охир-оқибат аморийлар бобилликлар орасида тарқалиб кетишди ва аккад тили охир-оқибат Месопотамияда асосий оғзақи тилга айланди.

Ҳаммурапи ҳукмронлиги - Бобилнинг биринчи гуллаган даври. Ибодатхона ва саройлар фаол қурилган; шаҳар тез ўсишни бошдан кечирди, унинг ҳажми охир-оқибат олдинги Месопотамия давлатининг пойтахти Урдан ошиб кетди. Қўп сонли зиёратгоҳлар Бобилни Қадимги Месопотамиянинг энг муҳим диний марказига айлантирди. Шаҳарнинг стратегик жойлашуви ва пойтахт мақоми уни минтақанинг иқтисодий, сиёсий ва маданий ҳаётининг марказига айлантирди. Аморийлар сулоласи ҳукмронлиги давридаги Бобилнинг контурлари (қадимги Бобил даври, милоддан аввалги 1894-1595 йиллар) ноаниқ; аммо, маълумки, ўша пайтда ҳам Бобил Арахту дарёсининг иккала қирғоғида жойлашган бўлиб, уни Ғарбий ва Шарқий шаҳарларга ажратган. Бобилнинг ривожланиши асосан ўз-ўзидан бўлиши мумкин эди ва бош режа биринчи Месопотамия шаҳарларининг овал

шаклига якинрок эди.

16-аср бошларида заифлашган Бобил подшолиги милоддан аввалги 1595-йилларда хеттлар томонидан маглубиятга учради, улар Бобилни эгаллаб, талон-тарож килди. Касситлар остидаги Бобил. Ўрта Бобил даври (милоддан аввалги XVI—XI асрлар)

III (Касситлар) сулоласининг хукмронлиги

Хетлар вайрон килгандан сўнг, Бобил шох Гулкишар томонидан қўлга киритилди, лекин тез орада касситлар рахбари Агум II томонидан у ердан кувиб чиқарилди. Кассит тоғ кабилалари Бобилда мустахкамланиб, уни ўз пойтахтига айлантирди ва махаллий III (касситлар) сулоласига асос солди; вақт ўтиши билан улар бобилликлар орасида гойиб бўлди. Дастлаб, Агум II даврида Кардуниашнинг янги Бобил шохлиги Аккад вилояти ва унинг атрофидаги ҳудудларни камраб олди; Каштилиаш III даврида Денгиз юрти вайрон бўлиб, Шумер ерлари қўшиб олинди. Бобилнинг шимолга кенгайиши Митанни ва Оссурия кучлари томонидан тўскинлик килди.

Агум II хеттлар томонидан босиб олинган бош худо Мардук хайкалини Бобилга кайтарди ва жанубий Месопотамия шаҳарларини тиклади. Бирок Бобилда касситлар сулоалари хукмронлиги (Ўрта Бобил даври, милоддан аввалги 1595-1004 йиллар) маданий таназзул даври бўлган: ўша даврнинг ёзма манбалари кам, кўп воқеалар ривожини ноаниқ. Кирол Куригалзу I пойтахтни ўзи қурган янги шаҳар Дур-Куригалзуга (аккадча Dūr-Kurigalzu "Куригалзу калъаси") қўчирди. Шунга карамай, Бобилнинг ўсиши давом этди: унинг хажми аввалги шаҳар майдонидан сезиларли даражада ошди.

Касситлар даврида Месопотамия шаҳарлари биринчи марта мунтазам режа ва тўртбурчак контурларга эга бўлдилар (Дур-Куригалзуга қаранг). Кайта қуриш Бобилга ҳам таъсир килди, у ўша пайтдан бошлаб ўзининг "классик" қўринишини олди. Шаҳар Имгур-Энлилнинг тўртбурчак девори (ва, эҳтимол, Намет-Энлилнинг "девори") билан ўралган эди; унинг қўчалари ҳам тўғри бурчак остида кесиша бошлади. Бобил ҳудуди ўнта округ ёки кварталга бўлиниб, Қадимги Месопотамия шаҳарлари (Эреду, Куллаб ва бошқалар) номи билан аталган; аммо, эҳтимол, ўша пайтда деворлар ичидаги бўш жой хали ўзлаштирилмаганди.

Касситлар Бобилда қандайдир ибодатхоналар қурилишини ҳам амалга оширган. Шаҳарнинг диний аҳамияти ортди: касситлар даврида Бобил рухонийлари Шумер-Аккад мифологиясининг муҳим қисмини қайта ишладилар ва уни Мардук образи атрофида қурдилар. У бутун Жанубий Месопотамиянинг олий ҳудосига айланди ва бу ролда Энлилни алмаштирди ва ундан "Худо" эпитетини олди. Бобил ҳам аста-секин мамлакатнинг асосий муқаддас шаҳри ролини ўз зиммасига олди, илгари бу Энлилнинг диний маркази бўлган Ниппур эди.

Кассит Бобилия марказий ҳокимиятнинг тобора заифлашиши билан ажралиб турарди, бу энг муҳим кассит уруғларига иммунитет хатларини (қудурру) тарқатиш орқали ёрдам берди. Милоддан аввалги 13-аср охирига келиб Кардуниаш шохлиги чуқур инкироз даврига кирди, қўшнилари эса бундан фойдаланган. Милоддан аввалги 1223 йил атрофида Бобил оссирияликлар томонидан босиб олинди, улар мамлакатни вақтинча эгаллаб олдилар; шаҳар талон-тарож қилинди, деворлари вайрон қилинди, аҳолининг бир қисми асирга олинди. Милоддан аввалги 12-аср ўрталарида Бобил эламликлар томонидан босиб олиниб, вақтинча бўйсундирилди, улар уни мисли қўрилмаган вайронагарчиликларга дучор қилдилар; кўзғолонга уриниш Элам томонидан Кардуниаш шохлигининг янада вайрон бўлишига ва якуний йўқ қилинишига олиб келди.

II Исин сулоласи

Милоддан аввалги 12-аср ўрталарида Бобилни элакийлардан озод қилиш учун курашга Исин (II сулола) ҳукмдорлари бошчилик қилганлар. Мамлакат мустақиллигига эришиб, охир-оқибат пойтахтни Исиндан Бобилга кўчирдилар. Исин II сулоласи (IV Бобил) ҳукмронлиги маҳаллий давлатчиликнинг қисқа муддатли юксалиши даври эди. Бобил кўшинлари Оссуриянинг юрагига етиб боришди, у ердан Нинурта-надин-шуми илгари кўлга олинган Мардук хайкалини қайтариб берди.

Навуходоносор I Эламини мағлуб этди ва шафқацизларча вайрон қилди, у ердан олий худонинг бошқа хайкалини қайтарди; В. фон Зоден пойтахтда зиггурат Этеменанки (Бобил минораси) қурилишини шу подшоҳ ҳукмронлиги билан болаган. Кейинги қироллар даврида марказий ҳокимият заифлашди давом этди ва етакчи сиёсий роль олигархияга ўтди. Бронза даврининг яқинлашиб келаётган қулаши вазиятни янада оғирлаштирди, унинг бошланиши арамей қабилаларининг ва уларнинг махсус тармоғи - халдейларнинг кенг қўламли кўчирилиши билан бирга келди. Милоддан аввалги 11-аср бошларида Бобилни Оссурия шоҳи Тиглат-Пилесер I вақтинча эгаллаб олди, у қирол саройини ёқиб юборди. Бронза даври фалокатининг бошланиши Исин II сулоласининг қулашига ва мамлакатнинг тартибсизлик ҳолатига тушишига олиб келди.

Халдей Бобили. Янги Бобил даври (милоддан аввалги XI—IV асрлар)

"Қоронғу асрлар". Оссурия ҳукмронлиги ва Санҳериб томонидан вайрон қилиниши

Бронза даврининг емирилиши даврида Бобил давлат тузумининг таназзулга учраши авжига чиқди. Бир қанча сулолалар ўзгарди, қироллар мамлакат устидан амалда ҳеч қандай назоратга эга эмасди ва ҳар Янги йилда уларни қайта сайлаган олигархияга (руҳонийликка) бўйсунди. Мамлакатни қуйи табақаларнинг бир қисми қўллаб-қувватлаган халдейлар эгаллади; Бобил зодагонлари Оссурияга эътибор қаратдилар, бу мамлакат охир-оқибат унинг ҳукмронлиги остида эди. Бўйсуниш шахсий уния кўринишини олди: Оссурия шоҳлари алоҳида ном билан Бобилда алоҳида тож қийган. Мамлакатдаги Оссурия ҳокимияти учун асосий хавф халдейлар эди, уларнинг раҳбарлари вақти-вақти билан Бобилни кўлга қиритдилар.

Мардук-апла-иддин II га қарши кураш айниқса қаттиқ бўлиб, у муқаддас шаҳарни бир неча марта босиб олган, у ерда олигархияга қарши муваффақиятсиз курашган. Оссурия шоҳи Санҳериб ҳукмронлиги даврида Бобил доимий исён ва кўзғолонларнинг марказига айланди. Подшоҳнинг қайта-қайта қасос олиш юришлари вақтинчалик самара берди. Милоддан аввалги 689 йилда яна бир кўзғолонни бостиргандан сўнг, Санҳериб яна Бобилни эгаллаб олди ва у ерда бутунлай қиргин ва вайронагарчиликни амалга оширди; омон қолган аҳоли қулликка сотилган ёки Оссуриянинг бошқа қисмларига кўчирилган. Санҳериб Бобилни бутунлай йўқ қилишни буюрди; Оссурия аскарлари ибодатхоналар, саройлар ва бошқа биноларни вайрон қилган, кейин эса шаҳарга ўт қўйган. Фурот дарёси сувлари Бобил кўчаларига бурилди ва у турган жой 70 йилга лаънатланган.

Янги Бобил. Иккинчи шохликка асос солиниши

Бобилнинг йўқ қилиниши жанубий Месопотамиядаги Оссурия ҳокимияти учун салбий оқибатларга олиб келди. Қўп сонли маҳаллий аристократия ва руҳонийлар орасидан ёрдам топиш учун янги Оссурия шоҳи Асархаддон мисли қўрилмаган қадам ташлади — ҳалок бўлган шаҳарни тиклашга қиришди; бунда 70 рақамининг контурини "10" деб

талкин килиш оркали 70 йиллик лаънат четлаб ўтилди. Ишлар тахминан 20 йил давом этди; уларни амалга ошириш учун катта микдордаги ресурслар ва Оссурия давлатининг энг яхши меъморлари жалб килинган. Кўпгина бинолар вайрон бўлишдан олдинги кўринишга караганда кўпроқ дабдаба билан қайта қурилган; Эсагил бош ибодатхонаси ва Этеменанки зиггуратига алохида эътибор берилди.

Омон қолган аҳоли аста-секин Янги Бобилга қайтиб келди, зодагонлар ўз имтиёзларини тиклаб олди ва давлат муассасалари қайта тикланди. Бобилнинг шаҳар жамоаси (алум) қайта тикланди; милоддан аввалги 678 йилда машҳур йигилишда унинг фуқаролари каторига кўплаб йирик халдей ер эгалари киритилган. Кўп асрлик кўзғолонлар давомида жанубий Месопотамиядаги этник бобилликлар сони камайди, у ердаги аҳолининг кўпчилиги халдейлар эди. Иккала аҳоли гурухлари аралашди, аккад тилига оромий тили қучли таъсир кўрсатди ва кўшни мамлакатларда Бобил аҳолиси тобора кўпроқ халдейлар деб номлана бошлади. Оссурия-Бобил иттифоқи тикланди; Асархаддон бобиллик аёлнинг ўгли Шамаш-шум-укинни муқаддас шаҳарга меросхўр қилиб тайинлади. У милоддан аввалги 668 йилда Бобилда қайта тикланган Иккинчи Бобил ёки Янги Бобил шохлигининг шохи сифатида тож қийган.

Милоддан аввалги 652 йилда Шамшумукин Оссурияга қарши исён қўтарди, унинг шохи ўша пайтда унинг укаси Ашурбанипал эди. Кўшни мамлакатлар ва қабиаларнинг кенг қўламли қўллаб-қувватлашига ва оғир жангларга қарамай, оссирияликлар ўз душманларини мағлуб этишди ва милоддан аввалги 650 йил баҳорида. Бобилни камалга олди. Шаҳар жуда яхши химояланган, камал 2,5 йил давом этган ва очлик, эпидемиялар ва қаннибализм ҳолатлари билан бирга қузатилган. Милоддан аввалги 648 йилда Шамашумукиннинг аҳоли умидсиз бўлиб қолди, у оиласи ва сарой аъзоларининг бир қисми билан ўз жонига қасд қилди. Оссирияликлар ҳужумга ўтиб, шаҳарни эгаллашди, у ерда қонли қиргин қилишди. Ашурбанипал кўзғолончиларни қатл қилди, шаҳарни тартибга келтирди ва милоддан аввалги 647 йилда Бобилда тож қийган (эхтимол, Қандалану номи билан). Катагонлар биринчи навбатда зодагонларга дахл қилди, Бобил фуқаролиги ҳуқуқлари Сиппар ва Кута аҳолисига ҳам тааллуқли эди; натижада олигархиянинг таъсири пасайиб, Бобил иктисодиёти ва сиёсий ташкилотининг яхшиланишига ёрдам берди.

Бу орада Оссуриянинг ўзида фуқаролар уруши бошланди; унда Бобил маҳаллий тахтни саклаб қолган Қандалан томонини олди. Кекса подшоҳнинг ўлиmidан фойдаланиб, милоддан аввалги 627 йилда бир кечада Оссирияликлар Бобилни эгаллаб олишди, аммо исёнчилар уларни шаҳардан қувиб чиқаришди. Милоддан аввалги 626 йилда бобилликлар Жанубий Месопотамиянинг бир қисмини эгаллаб олган нуфузли халдей раҳбари Набополассарга тахтни эгаллаш илтимоси билан мурожаат қилишди; 26-арахсамда (милоддан аввалги 626 йил 23 ноябрь) у тантанали равишда Бобилга қириб, Х Бобил (Халдей) сулоласининг асосчиси ва Янги Бобил подшолигининг биринчи мустақил шохи бўлди.

Янги Бобил давлати

Собик халдейлар қироли Набополассар даврида Бобил Оссурия истилосидан қутулиб қолди ва унинг қуёви Мидия шохи Киаксар билан иттифок қилиб, киммерийлар билан биргаликда милоддан аввалги 612-605 йилларда Оссурияни нихоят вайрон қилди. Шундай қилиб, Бобил Янги Бобил шохлиги (баъзан халдейлар шохлиги деб ҳам аталади)

кироллигининг пойтахтига айланди.

Бобилнинг мустакиллигини тиклаш билан, айникса Навуходоносор II даврида (милоддан аввалги 604-561 йиллар) курилиш ишлари авжига чикди. Навуходоносор давлатдаги барча биноларни, жумладан Этеменанки зиггурати ва Иштар дарвозасини (Бобил атрофидаги саккизта дарвозадан энг машхури) тўлик реконструкция қилишни буюрди. Навуходоносор, шунингдек, дунёнинг етти мўжизасидан бири бўлган Бобилнинг осма боғларини ҳам қурган, бу уйини соғинган рафикаси Амитис учун қурилгани айтилади. Боғлар ҳақиқатан ҳам мавжуд бўлганми ёки йўқми - бу мунозарали масала. Немис археологи Роберт Колдевей уларнинг қолдиқларини топдим, деб тахмин қилган, аммо кўплаб тарихчилар уларнинг жойлашиши борасида шубҳа қилишади. Стефани Даллининг таъкидлашича, осма боғлар аслида Оссурия пойтахти Ниневияда жойлашган. Навуходоносор, шунингдек, яхудийларнинг Бобил асирлиги билан боғлиқлиги ҳам маълум, бу оссурияликлар томонидан босиб олинган ҳудудлардаги этник гуруҳлар оммавий равишда пойтахтга сургун қилинган тинчлантириш усулининг натижасидир. Библияга кўра, у Сулаймоннинг биринчи ибодатхонасини вайрон қилган ва яхудийларни Бобилга сургун қилган. Бу мағлубият Бобил йилномаларида ҳам қайд этилган.

Форс истилоси

Милоддан аввалги 539 йилда Янги Бобил шохлиги Опис жанги деб номланувчи жангда Форс шоҳи Буюк Кирнинг қўшинига мағлуб бўлди. Бобил деворлари олиб бўлмас деб ҳисобланган. Шаҳарга ягона йўл унинг кўп дарвозаларидан бири ёки Фурот дарёси орқали ўтиш эди. Сув остига металл панжаралар ўрнатилиб, дарёнинг шаҳар деворлари орқали оқиб ўтишига имкон бериб, босқиннинг олдини олди. Форслар шаҳарга дарё бўйлаб кириб бориш режасини ишлаб чиқдилар.

Бобилликларнинг диний байрами пайтида Кир қўшинлари Фурот дарёсини юқорига буриб, Кир аскарларига дарёнинг қуриб қолган туби бўйлаб шаҳарга киришга имкон беришди. Форс қўшини шаҳарнинг чекка ҳудудларини қўлга қиритди, марказдаги бобилликларнинг кўпчилиги эса бу муваффақиятдан беҳабар эди. Бу ҳикоя Геродот томонидан батафсил тасвирланган ва Библиянинг айрим қисмларида ҳам тилга олинган. Геродот, шунингдек, хандакни, битум билан цементланган ниҳоятда баланд ва кенг деворни, тепасида биноларни ва шаҳарга юзта дарвозани тасвирлаб берган. Шунингдек, у бобилликлар салла қийиб, тутатки тутатқиши, ўликларини асалга қўмганликлари, улар фоҳишалик билан шугулланганликлари, уларнинг орасидаги учта қабила балиқдан бошқа ҳеч нарса емаганликларини ёзади. "Юз дарвоза"ни Гомерга ишора деб ҳисоблаш мумкин. Кўпгина олимлар замонавий тадқиқотларга асосланиб, Геродот ҳикоясига жиддий ёндашиш кераклигини таъкидлайдилар.

Паралипоменонга кўра, Кир кейинчалик асирга олинган халқлар, жумладан, яхудийларнинг ўз yurtларига қайтишига рухсат берувчи фармон чиқарган. Кир цилиндрида топилган матн анъанавий равишда олимлар томонидан ушбу сиёсатни тасдиқловчи далил сифатида қўрилган.

Кир ва ундан кейинги Форс шоҳи Доро I даврида Бобил 9-сатрапиянинг пойтахти (жанубда Бобил ва шимолда Атура), шунингдек, илм ва илм марказига айланди. Ахамонийлар Форсда қадимги Бобил санъати, астрономия ва математика қайта тикланди, Бобил олимлари юлдуз туркумлари хариталарини туздилар. Шаҳар Форс империясининг маъмурий пойтахтига айланди ва икки асрдан кўпроқ вақт давомида машхур бўлиб қолди. Бу даврни яхшироқ тушунишга ёрдам берадиган кўплаб муҳим

археологик кашфиётлар килинган.

Илк форс подшоҳлари энг муҳим ҳудо ҳисобланган Мардук шарафига диний маросимларни ўтказишга ҳаракат қилганлар, аммо Доро III даврида ҳаддан ташқари солиқ ва кўплаб урушлар Бобилнинг асосий зиёратгоҳлари ва каналларининг вайрон бўлишига, шунингдек, мамлакатдаги барқарорликнинг бузилишига олиб келди. Кўплаб кўзғолонга уринишлар бўлган, милоддан аввалги 522 йилда (Навуходоносор III), милоддан аввалги 521 йил (Навуходоносор IV) ва милоддан аввалги 482 йил (Бел-шимани ва Шамаш-ериба) маҳаллий Бобил подшоҳлари қисқа муддатда мустақилликни тикладилар. Бироқ бу кўзғолонлар тезда бостирилди ва Бобил икки аср давомида, яъни милоддан аввалги 331-йилда Македониялик Искандар келгунига қадар форслар ҳукмронлиги остида қолди.

Эллинизм даври

Милоддан аввалги 331 йил октябрда Ахамонийлар Форс империясининг сўнгги ҳукмдори Доро III Гавгамел жангида Македониянинг энг буюқ шоҳи ва сарқардаси Александр қўшинлари томонидан мағлубиятга учради.

Искандар даврида Бобил яна таълим ва савдо маркази сифатида гуллаб-яшнади. Бироқ, милоддан аввалги 323 йилда Искандар вафотидан кейин Навуходоносор саройида унинг империяси унинг сарқардалари, диадохлар ўртасида бўлинди ва тез орада диадохлар урушлари бошланди. Доимий урушлар Бобилни деярли ҳонавайрон қилди. Милоддан аввалги 275 йилга оид лавҳа Бобил аҳолисининг бир қисми Эсагила саройи ва ибодатхонаси қурилган Селевкияга қўчирилганлигини айтади.

Янги пойтахтга яқин жойлашганлиги сабабли Бобил эллинизм даврида аста-секин таназзулга юз тутар бошлади, аммо шоҳлар ҳали ҳам унинг саройларида дам олишди, ибодатхоналарда ажойиб маросимлар ўтказилди ва шаҳарнинг ўзи маҳаллий сатрапнинг қароргоҳи бўлиб қолди. Ҳусусан, акад тилидаги кейинги ёзувлардан бири Антиох I нинг Эсагила ва Эзида култ қурилиши билан боғлиқ маросимларда иштирок этиши ҳақида гапиради; Селевк III (милоддан аввалги 225-223) даврига оид лавҳа Бобил зиёратгоҳларида ҳали ҳам кўп ҳудоларга мунтазам қурбонликлар келтирилишини кўрсатади. Бобил Александр Македонский ва Салавкийлар давлати ҳокимияти таркибида бўлган даврда шаҳар юнон ва Шарқ маданиятларининг синкретизми билан ажралиб турадиган эллинистик цивилизация таъсири остида эди. Кўпгина Месопотамия ҳудолари юнон ҳудолари билан бирлаштирилган: Мардук - Зевс билан, Набу - Аполлон билан, Нанайя - Артемида билан, Шамаш - Гелиос билан, Нергал - Геркулес билан ва бошқалар. Бобилда юнон жамоаси бўлган; археологлар Бобил тепалигида ва Навуходоносор II саройи ҳудудида қадимий меъморчилик қолдиқларини топган.

Александр даврида бошланган Этеменанканинг таъмирланиши ҳали тугалланмаганди; зиггуратнинг юқори қисми қолдиқлари шаҳарнинг бошқа қисмига олиб кетилган, у ерда улардан юнон театри қурилиши бошланган. Худди шу сабабга кўра, кейинги саёҳатчилар ва тадқиқотчилар узок вақт давомида Бобил минораси харобаларини топа олмадилар. Антиох IV Эпифан даврида (милоддан аввалги 175-164) Селевкия аҳолисининг бир қисмини қўчириш ҳисобига шаҳарнинг юнон жамоаси кенгайди. Антиох IV эллин маданиятининг фаол ҳомийси бўлган; унинг ҳукмронлиги даврида Бобилда гимназия қурилган ва театр таъмирланган (ёки қурилган)

Сурия қироллиги ва Месопотамиядаги Парфия ўртасида қарама-қаршилик шаҳарларга қатта зарар етказди. Айникса, Фраат II ҳукмронлиги даврида кенг қўламли қатагонлар

объектига айланган Бобил жуда азият чекди; бу вокеалар Химер исмли шахс номи билан боглик. Шаркий чегаралардаги муаммолар Фраат II ни Месопотамия ишларидан эътиборини чалгитишга мажбур килди; шунинг учун у милоддан аввалги 129 йилда Химерни Бобилга хоким этиб тайинлади. Подшоҳ шаркда жанг килаётганда, унинг химоячиси сиёсий ракибларга карши кураш олиб борди, унинг давомида шаҳарнинг бутун маҳаллалари вайрон килинди. Бобил агораси ёкиб юборилган ва кўплаб ибодатхона бинолари вайрон килинган. Вокеалар ривожини ноаниқ, чунки ўша давр манбалари ёмон сакланиб қолган материалларга - папирусга, пергаментга ёзилган. Химернинг зулми номаълум шароитларда тугади; милоддан аввалги 127 йил атрофида Куйи Месопотамия Форс кўрфази киргоғида жойлашган Харакен кироллигининг ҳукмдори Гиспаосин (Аспасин) томонидан босиб олинган; ўша йили бобилликлар янги босқинчини шох деб тан олишди. Милоддан аввалги 124 йилда Хиспаосин вафотидан кейин Буюк Митридат II Месопотамияни босиб олди.

Форс ҳукмронлигининг қайта тикланиши

Парфия кироллари Бобилни қўллаб-қувватлашга ҳаракат қилдилар: юнон театри қайта қурилди, Навуходоносор II нинг ёзғи саройи мустаҳкамланган мажмуага айлантирилди, қалъада янги маъмурий бинолар қад ростлади. Бироқ, Химернинг катагонлари ва Ород II ва Митридат III ўртасидаги уруш Бобилга шундай зарба бердики, унинг оқибатлари ўз давридаги Ксеркс I ҳаракатларидан ҳам ҳалокатли бўлиб чиқди. Дажланинг чап киргоғида тўғридан-тўғри Селевкия рўпарасида қурилган Парфиянинг янги пойтахти Ктесифонга яқин жойлашганлиги ҳам салбий таъсир кўрсатди. Натижада, шаҳар тезда вайронага айланди ва бўш қолди. Хатто сарой мажмуаси архитектураси қашшоқлик ва примитивизм билан ажралиб турарди.

Милоддан аввалги I аср охирига келиб Бобилнинг муҳим қисми ташлаб кетилган, бу Страбон томонидан тасдиқланади, лекин умуман олганда, шаҳарда ҳали ҳам ҳаёт гавжум эди, шаҳар Парфия вилоятининг маркази эди (Бобилнинг алоҳида вилояти, шунингдек, Оссуриянинг алоҳида вилояти) ва иккаласи ҳам бошқа шаҳарлар, масалан, Палмира билан ташқи савдо алоқалари бор эди. Милодий I асрда Эсагила марказий зиёратгоҳи ҳамон бу ерда фаолият юритган, аммо шаҳар ҳажми анча қичрайиб кетган. Гарчи у эрамининг 116-йилида қиска вақт ичида Траян томонидан босиб олинган бўлса ҳам. Милоддан аввалги, янги босиб олинган Месопотамия вилоятининг бир қисми бўлиш учун унинг қориси Адриан Фурот қарёсининг шарқидаги барча истилолардан қоз қечди ва у яна Рим империясининг шаркий чегарасига айланди.

Сосонийлар даврида Бобил маҳаллий маъмурий марказ бўлиб хизмат қилишда давом этди ва бу ролда Парфия подшоҳлиги давридан то эрамининг 650 йилгача тўққиз аср давомида хизмат қилди ва ҳатто шаҳар деворларини саклаб қолган. 2-асрда Бобилда юнон театри ўз фаолиятини давом эттирди (ўша даврдаги юнон ёзувида кўрсатилган). Бобил ўз маданиятини ва аҳолисини саклаб қолди, улар ўз ватанларини Бобил деб аташда давом этдилар. Ўша пайтдаги қадимги Месопотамия маданиятининг анъаналари қайтариб бўлмайдиган даражада ўтмишга айланди: аккад тили, миҳхат ёзувлари, лой лавҳалар ва Бобил дини аста-секин йўқ бўлиб кетади, уларнинг ўрнини параллел равишда ва узил-қесил арамей тили, пергамент, папирус ва янги динлар - зардуштийлик, митраизм, шаркий христианлик, манихейлик, мандеизм эгаллайди. Христианлик Месопотамияга милодий 1-асрда қириб қелган ва Бобил араб-ислом истилоси қунига қунига қадар Шарқ қерқови қатоликосларининг қарорқоҳига айланди. Бобилда қазиб

олинган Парфия, Сосоний ва Араб даврларига оид тангалар бу ерда хаёт давом этганини кўрсатади.

Мусулмонлар забт этиши ва мавжудликнинг тугаши

7-аср ўрталарида Месопотамия кенгайиб бораётган Араб халифалигидан араблар томонидан босиб олиниб, сўнгра босиб олинган аҳолининг исломлашув даври бошланди. Бобил Саъд ибн Абу Ваккос розияллоху анху бошчилигидаги кўшин томонидан фатх қилинади; ўша пайтда Бобил Форс пойтахти Ктесифонни камраб олган мустахкам мустахкам калъа шахри эди. 636 йил декабр ойининг ўрталарида араб кўшинлари шаҳарни камал қила бошладилар, аммо бу вақтга келиб Кодисия жангидаги мағлубиятдан кейин форсларнинг деярли кўшинлари қолмади, шунинг учун гарнизон кўмондони ўз аскарларига Ахвон вилоятига чекинишни буюрди, шундан сўнг шаҳар аҳолиси жон ва мол-мулкни саклаб қолиш шарт билан дарвозаларни очиб, таслим бўлган, бундан ташқари, шаҳар аҳолиси араб армияси билан фаол ҳамкорлик қила бошлаган ва уларга форс кўшинларининг ҳаракати ҳақида хабар берган.

Бобил Форс пойтахти Ктесифонга ҳужум қилиш учун араб армиясининг базаси бўлди; у ерда кўшинлар тўпланди, кейин эса империя пойтахтини эгаллаш учун юборилди. Халифаликка қўшилгандан сўнг, Бобил бир мунча вақт ўша номли Бобил вилоятининг маъмурий маркази бўлиб қолишда давом этди, то у кичик қишлоққа айланиб қолгунга қадар, бу ҳақида IX-X асрлардаги турли араб ўрта аср кўлёзмаларида қайд этилган, арамей тили ва Шарқий насронийлик охири-оқибатда четга сурилди. Ибн Хавқал (10-аср) ва араб олими ал-Қазвиний (13-аср) Бобилни кичик қишлоқ сифатида таърифлайдилар. Ал-Қазвиний байрам пайтида насронийлар ва яҳудийлар ташриф буюрган "Дониёр қамолхонаси" деб номланган қудуқни тасвирлаб берди. Амрон ибн Али қабрини мусулмонлар зиёрат қилишарди.

Бобил ўрта аср араб кўлёзмаларида Бағдоддан Басрагача бўлган шаҳарлардаги бинолар учун ишлатилган гиштлар манбаи сифатида тилга олинади. 10-асрда қадимий шаҳар харобалари ёнида, Фуротнинг шарқий қирғоғида Жомийн шаҳри, 12-асрда унинг ёнида Хилла шаҳри пайдо бўлган; янги аҳоли пунктлари қурилиш учун Бобил харобаларидан қазиб олинган гиштлардан фойдаланган. Аста-секин Хилла қатта марказга айланди ва у ерда Бобил вилоятининг маркази қўчирилди.

Европалик саёҳатчилар кўп ҳолларда Бобилни топа олмаган ёки уни Фаллужа билан адаштирган. 12-аср саёҳатчиси Туделалик Вениамин Бобил ҳақида гапиради, аммо у ҳали ҳам у ерда бўлганми-йўқми, номаълум. Бошқалар эса Бағдодни Бобил ёки Янги Бобил деб аташган ва минтақада топилган турли иншоотларни Бобил минораси деб таърифлаган. Пьетро делла Валле 18-асрда Бобил қишлоғига ташриф буюрди ва битум билан бирга бириктирилган пишган ва қурилган лой гиштлардан қурилган турли хил биноларнинг кўплаб қолдиқларини қайд этди.

Архитектураси

Умумий маълумотлар

Кенг миқёсдаги археологик қазилмалар, кўплаб миҳхат ёзувлари ва бошқа ривоят манбаларининг таҳлили Бобилнинг гуллаб-яшнаган давридаги (милоддан аввалги VI—V асрлар) меъморий қиёфасининг яхлит тасвирини яратишга имкон берди. Аввалги даврлар қамроқ ҳужжатлаштирилган, шунинг учун тахминлар ўша вақтлар учун маълум

объектларнинг жойлашуви хакида кўпинча дастлабки характерга эга.

Кўринишидан, Бобил ўзининг классик, тўртбурчаклар тархини касситлар даврида кўлга киритган; Тахминан ўша вақтларда шаҳар ўнта округ/кварталга бўлинган. Бобил ўзининг гуллаб-яшнаши даврида периметри тахминан 8015 м бўлган деворларнинг учта халқаси, сув билан тўлдирилган хандак ва чекка қисмини копланган ташки девор билан ўралган. Шаҳарнинг майдони тахминан 4 квадрат км бўлиб, ташки девор билан копланган "Буюк Бобил" худудини ҳисобга олган ҳолда, у тахминан 10 квадрат км га етарди. Иштар дарвозаси томондан Бобилнинг асосий, шимолий кириш эшигини истехкомлар копланган; Бундан ташқари, чекка шимолида қалъа шаклида қурилган Навуходоносор II нинг ёзги саройи бўлган ва Фуротда махсус массив иншоот шаҳар деворларининг бурчагини оқим таъсиридан ҳимоя қилган.

Шаҳар ташки дунё билан минтақадаги энг муҳим шаҳарларга йўл очилган 8 та дарвоза билан боғланган. Кўчалар тўғри бурчак остида қесишган, уларнинг баъзиларига четдан қелтирилган материаллардан плиткalar ётқизилган. Бобилда ободонлаштирилган, тош ётқизилган қирғок бўйи кўчалари, шаҳар маҳаллаларини сув билан таъминлайдиган кўплаб каналлар, шаҳарнинг турли қисмларини боғлайдиган кўприклар, саройлар, кўплаб ибодатхоналар, шунингдек, улуғвор иншоотлар - Этеменанки зиггурати (Бобил минораси) ва дунёнинг иккинчи мўжизаси – осма боғлар бўлган. Кўплаб бинолар сирланган гиштлар, барельефлар ва нақшлар билан безатилган қелган; зиггуратнинг қаватлари турли рангларда бўялган. Милoddан аввалги 5-асрда у ерга ташриф буюрган Геродот Бобилни ўзи билган барча шаҳарлар ичида энг гўзали деб атаган.

Шаҳарнинг туманлари ва кварталлари

Бобилнинг асосий қисми Арахту (Фрот) дарёси орқали Ғарбий шаҳар ва Шарқий шаҳарга бўлинган (эскирган нашрларда - Янги шаҳар ва Ёски шаҳар) ва атрофи қишлоқлар билан, шу жумладан Навуходоносор II нинг ташки девори ичида ўралган эди. Тахминларга кўра, касситлар давридан бошлаб, шаҳарнинг асосий қисми ўнта туман ёки кварталга бўлинган (аккад. *eršetu*, баъзида — *ālu*). Кварталларнинг номлари кўпинча Бобилнинг ўзига хос дини номларига бориб такалади.

Қуйидаги кварталлар мавжуд бўлган:

Эриду

Шуáнна

Қадингíрра

Янги шаҳар (аккад. *ālu GIBILki*, *ālu eššuki*)

Қуллаб

Қўмар

Тўба

Баб-Лугáльíрра

Шаҳарнинг асосий қисмидан фарқли ўлароқ, Бобилнинг чекқалари қам ўрганилган. Бу ерда истехкомлар, ибодатхоналар, саройлар, бойларнинг виллалари, оддий уйлар, қишлоқ хўжалиги ерлари ва бошқалар бор эди. Навуходоносор II даврида Шарқий шаҳарнинг бир қисми ташки девор билан ўралган эди; айна пайтда ўша ерда Ёзги ёки Шимолий сарой қурилган. Шаҳар чекқасидан машҳур юришлар кўчаси ўтган; шаҳарнинг худди шу қисмида Иштар дарвозаси орқали Бобилга асосий киришни копланган иккита улкан қалъа бор эди. Шаҳар чекқасининг турли қисмлари миххат ёзувларидан маълум. Улар орасида Лаббаната, шунингдек, Навуходоносорнинг ёзги саройи худудидаги округ

Бит-Шар-Бабили бор. Археологлар Бит-Акиту - Янги йил ибодатхонасини казишди, у калъалардан бирига якин бўлмаган, юришлар кўчаси бўйлаб жойлашган.

Фортификация

Милоддан аввалги 2-минг йиллик бошларида Бобилнинг юксалиши бошқа шаҳар-давлатлар ва кўп сонли ярим кўчманчи кабилалар билан шиддатли кураш шароитида кечди. Шу сабабли, биринчи Бобил сулоласи подшоҳлари истехкомлар куришга катта эътибор беришган. Ўзининг гуллаган даврида, X сулоласи даврида Бобил кудратли, деярли кўлга олиб бўлмас калъа эди; кейинги форслар даврида (милоддан аввалги V—IV асрлар) шаҳарни эгаллаш ё харбий хийла йўли билан, ёки узок камалдан сўнг, очлик, кўплаб курбонлар билан амалга оширилган. Бобилнинг мудофаа иншоотлари - бу миноралар ва дарвозалар, алоҳида калъалар, хандаклар бўлган. Асрлар давомида улар доимий равишда такомиллаштирилди - қайта курилди, режаси ва хажми ўзгартирилди.

Илк истехкомлар дарвозалари

Ушбу тузилмалар факат миҳхат манбаларидан маълум, археологлар хали уларнинг колдикларини топмаганлар. Имгур-Эллил деворининг пайдо бўлиши билан ушбу тузилмаларнинг долзарблиги йўқолганлиги сабабли; чунки эрта истехкомларнинг дарвозалари анча олдин гойиб бўлиши мумкин эди. Бошқа томондан, ушбу тузилмаларнинг хотираси жуда узок вақт сакланиб қолган, чунки блоклар орасидаги чегара чизиклари улар орқали ўтган, бу топографик матнларда акс этган. "Буюк" ва ёки "Янги Бобил девори" ташки дунё билан қуйидаги дарвозалар орқали алоқа қилган деб тахмин қилинади.

Дарвозалар номлари:

Буёк дарвоза (шум. KÁ.GAL.MA, аккад. abulmā i)

Бозор дарвозаси (шум. KÁ.GAL.GANBA, аккад. abul ma īri)

Акуц дарвозаси (аккад. abulli A-ku-si-tum).

Лугалирра дарвозаси

Шаҳарнинг асосий қисми дарвозалари

Шаҳарнинг асосий қисми деворлари бўйлаб саккизта дарвоза энг муҳим Месопотамия худоларининг номи билан номланган. Шарқий шаҳар порталлари археологик жихатдан ўрганилган; уларнинг жойлашуви аниқ белгиланган. Ғарбий шаҳар порталлари факат миҳхат ёзувлари асосида аниқланган, уларнинг тахминий жойлашуви маълум.

Топографик матнларда (Тинтир) шаҳарнинг асосий қисмининг дарвозалари қуйидаги тартибда қайд этилган:

Ураш дарвозаси (аккад. abul dUraš)

Забаба дарвозаси (аккад. abul dZa-ba-ba)

Мардук дарвозаси (аккад. abul dMarduk)

Иштар дарвозаси (аккад. abul dlštar)

Энлил дарвозаси (аккад. abul dEN.LÍL)

Шох дарвозаси (аккад. abul šarri)

Адад дарвозаси (аккад. abul dAdad)

Шамаш дарвозаси (аккад. abul dŠamaš)

Ташки девор дарвозалари

Шухи канали дарвозаси (аккад. abulli ša ídŠū i)

Мадану канали дарвозаси (аккад. abulli ša nār dMadānu)

Гишшу дарвозаси (аккад. abul giššu)

Худолар куёши дарвозаси (аккад. abul dšamaš ilimeš)

Денгиз киргоги дарвозаси (аккад. abul šapat tam-tum)

Абу Муслим